18th–19th centuries, with several exceptions dated to the 17th–18th centuries (Fig. 3).

The exploratory excavations at 28 Turgaus Square comprised 4 test pits measuring 1 x 1 m each (Fig. 4). Test pit 2 revealed a disturbed cultural layer at a depth of 15–20 cm with finds dating back to the 17th–18th centuries, as well as some from the 19th–20th centuries. A preserved cultural layer was reached at a depth of 55–60 cm (H abs 138.57–138.65 m), and it contained finds from the 16th–18th centuries, including potsherds, stove tile fragments, and glass bottles. During the excavation process, two foundation stones from a previous construction were discovered at a depth of 25–30 cm below the surface (H abs 138.87–139.00 m). One stone had a diameter of approximately 35 cm; the other around 50 cm (Fig. 5). Test pit 3 revealed, at a depth of 1.1–1.2 m, a dark brown soil containing artefacts dating back to the 17th–18th centuries. Two foundation stones arranged in single file were unearthed in the N section of test pit 3, at a depth of 65–70 cm from the surface (H abs 137.85–137.97 m). Based on archaeological and historical information (Figs. 6–8), this structure dates back to the 19th century.

Eglė Rimkienė, Kiprijonas Ivinskis, Jurgis Sadauskas

Turgaus aikštės tyrimai 2022 m.

2022 m. Telšių miesto Turgaus aikštėje ir aplinkinėse Birutės, Iždinės, Kęstučio, Sinagogos gatvių dalyse rekonstruoti esami ir tiesti nauji lietaus nuotekų, buitinių nuotekų ir vandentiekio tinklai, keistos gatvių ir šaligatvių dangos, todėl 2022 m. birželio–lapkričio mėnesiais vykdyti Turgaus aikštės detalieji tyrimai.

1 pav. Telšių miesto dalies planas, datuojamas 1804 m. birželio 23 d. LVIA, f. 1135, ap. 6, b. 194, l. 4.

Fig. 1. A section of Telšiai town in plan, dated 23 June 1804 (LVIA, f. 1135, ap. 6, b. 194, l. 4).

XV a. viduryje ir II pusėje Telšiuose formavosi gyvenvietė. Sodybos kūrėsi prie pagrindinio kelio, jungusio keletą Žemaitijos miestų. Telšiai buvo sudaryti iš 2 gyvenviečių – viena įsikūrusi Insulos kalno R papėdėje, kita – į dešinę nuo kelio į Luokę, prie Vilniaus kalvos. Vos apie 180 m į R nuo tyrimų vietos, ant Vilniaus kalvos, 1536 m. buvo pastatyta pirmoji medinė Telšių bažnyčia. O šias dvi gyvenvietes jungęs platus kelias XVIII a. tapo turgaus aikštės pagrindu (1 pav.).

Nuo 1991 metų aptariamų 2022 m. tyrimų aplinkoje archeologiniai tyrimai vykdyti 11 kartų, bendrai ištirtas apie 9100 m^2 plotas. Aktualiausi S. Sprindžio 2020–2021 m. atlikti žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai *(ATL 2020 metais*, 2021, p. 405–407), kurių metu ištirtas apie 136,1 m^2 plotas ir žvalgytas maždaug 8250 m^2 plotas. Žvalgomųjų tyrimų metu centrinėje ir R Turgaus aikštės dalyse, 0,8–2 m gylyje (šurfai 52, 53, 56), fiksuotas apie 1 m storio XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis. 2022 m. detalieji tyrimai vykdyti tose vietose, kuriose minėtų žvalgomųjų tyrimų metu buvo lokalizuotas XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis, patenkan-

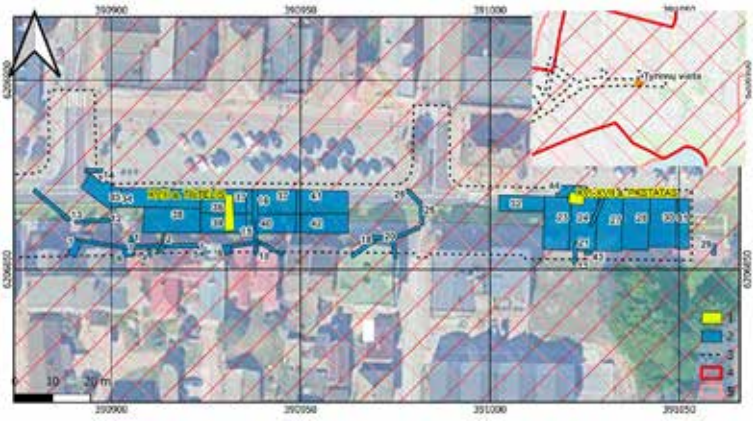

2 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – architektūrinės struktūros; 2 – 2022 m. tirtos perkasos; 3 – kelio rekonstrukcijos riba; 4 – Telšių senojo miesto vieta (UK 16426); 5 – Telšių senamiestis (UK 17113). J. Sadausko brėž.

Fig. 2. Area plan: 1 – building structures; 2 – 2022 trenches; 3 – road reconstruction zone; 4 – the site of the Telšiai historic town (UK 16426); 5 – Telšiai old town (UK 17113).

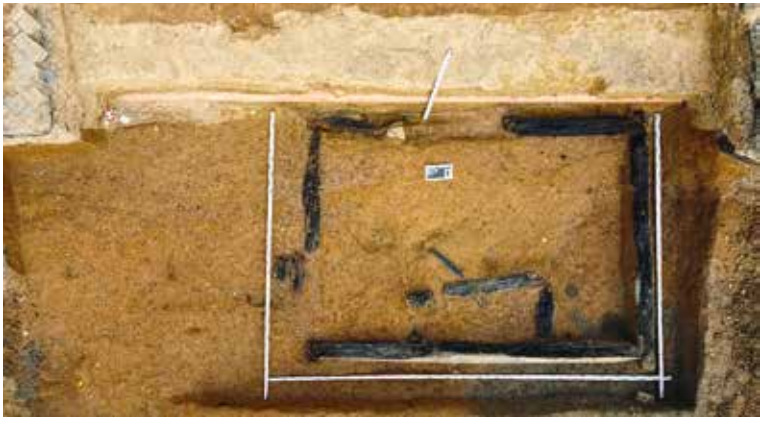

3 pav. Perkasose 23, 24, 44 aptiktos XVI a. vidurio–XVII a. pradžios medinio sudegusio pastato liekanos. K. Ivinskio nuotr.

Fig. 3. The charred remnants of a building dating to the mid-16th–17th century, at the intersection of trenches 23, 24, and 44.

tis į gatvių rekonstrukcijos darbų apimtis (*ATL 2022 metais*, 2023, p. 353–355).

2022 m. detaliųjų tyrimų metu iki įžemio ištirtos 44 skirtingo dydžio perkasos – 1449 m^2 plotas (2 pav.). Tyrimų metu patikslintas XVII–XVIII a. kultūrinio sluoksnio paplitimas P ir V tyrimų dalyje. Tirtose perkasose (1–15, 17–22) archeologinis sluoksnis aptiktas 0,4–1,55 m gylyje. Perkasose (1–11, 14–15) archeologinis sluoksnis gana intensyvus, jo storis svyravo tarp 0,4–1 m (atkarpose suplonėdavo iki 10 cm). Archeologinis sluoksnis neišlikęs tirtoje V dalyje (Turgaus aikštės ir Iždinės gatvės sankirtoje, perkasos 12, 13) ir išlikęs tik itin fragmentiškai Turgaus aikštės ir Laivų gatvės sankirtoje (perkasos 17–21). Tyrimų R dalyje tirtose perkasose

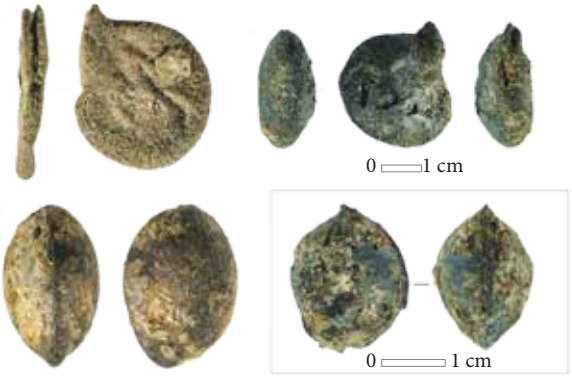

4 pav. Perkasoje 24, duobės 55 grunte, aptiktos vienametės paprikos (Capsicum annuum) makroliekanos. M. Grikpėdžio nuotr.

Fig. 4. A macrofossil of a red pepper (Capsicum annuum) found in the fill of pit 55 in trench 24.

23–33, 43, 44 archeologinis sluoksnis aptiktas 0,3–1,5 m gylyje. Intensyviausias 50–80 cm storio XVII–XVIII a. sluoksnis fiksuotas ties Turgaus aikštės važiuojamosios dalies ir Sinagogos gatvių sankirta, perkasose 25, 26. Itin fragmentiškai archeologinis sluoksnis išlikęs perkasose 23, 24, 27–33. Sluoksnio storis čia svyravo nuo 5 iki 10 cm storio, vietomis kiek storesnis. Tyrimų R pakraštyje (perkasos 28, 30, 31) po XIX–XX a. niveliaciniais sluoksniais pasiektas įžemis. Tyrimų Š pakraštyje perkasoje 44 archeologinis sluoksnis neišlikęs, tačiau rasti buvusio XVI–XVII a. datuojamo pastato fragmentai (3 pav.).

Įžemis – rusvas, pilkas arba gelsvas molis – pasiektas 0,3–2,5 m gylyje. Tyrimų metu identifikuotas 101 įgilintas objektas. Tai – įvairaus dydžio ir paskirties įgilinimai – daugiausia ūkinės paskirties duobės, tarp jų rasta ir XVI–XXI a. miesto eksploatacijos metu suformuotų duobių.

Paimti duobių užpildo mėginiai makrobotaniniams tyrimams, mėginių tyrimus atliko A. Rusteikytė, dr. M. Grikpėdis. Iš viso ištirti 64 mėginiai, iš jų išrinkta 2771 suanglėjusi ir nesuanglėjusi augalų makroliekana. Iki rūšies, genties ar šeimos lygio identifikuota 2724 (98,30%) augalų makroliekanos, o dar 47 (1,7%) dėl prasto išlikimo ir diagnostinių požymių trūkumo – neidentifikuoti. Paminėtinos perkasos 24, duobės 55 grunte aptiktos vienametės paprikos (*Capsicum annuum*) makroliekanos (4 pav.). Ši daržovė Europą pasiekė iš Centrinės Amerikos neilgai trukus po to, kai buvo atrastas Naujasis Pasaulis. Yra duomenų apie vienametės paprikos makroliekanas iš Čekijos Brno ir Prahos miestų XVI a. kultūrinių sluoksnių, o kalnakasių miestelyje Kašperske Horuose buvo rasta didžiausia Čekijoje (daugiau nei 400) vienametės paprikos makroliekanų kolekcija, datuojama XVII–XVIII a. (Preusz M., Kodýdková K., Kočár P., Vaněček Z. Exotic spices in flux: archaeobotanical material from Medieval and early Modern sites of the Czech lands (Czech Republic), *Interdisciplinaria Archaeologica*, 2015, nr. 6 (2), p. 223–236). Vis dėlto publikuotos informacijos apie vienametės paprikos archeobotanines liekanas Europoje nėra daug ir tai galbūt rodo, kad tai nėra dažnas radinys. Turint omenyje per pastaruosius kelerius metus Lietuvoje išaugusias archeobotaninių tyrimų apimtis ir duomenų gausą, kol kas sunku tiksliai įvertinti Telšių mieste rastų vienametės paprikos sėklų išskirtinumą, tačiau galbūt kol kas tai yra ankstyviausios, XVI–XVIII a. datuojamos, Lietuvoje rastos vienametės paprikos sėklos.

Tyrimų metu surinkta gausiai archeologinių radinių, datuojamų XVI–XX a. Daugiausia tai buitinė ir statybinė keramika, taip pat numizmatinė, zooarcheologinė medžiaga, odinių ir medinių dirbinių fragmentai. Iš viso inventorinti ir ŽMA fondus papildė apie 4 403 radiniai. Iš jų apie 2750 buitinės keramikos fragmentų, apie 1430 statybinės keramikos liekanų, beveik visos iš jų – puodyninių koklių dalys. Tarp jų rasti 7 beveik visiškai išlikę puodyniniai kokliai.

Šie buvo sudėti dviem koncentruotomis eilėmis, kurios orientuotos ŠV–PR kryptimi, o visi kokliai aptikti ertmėmis į apačią (5 pav.). Buvo nustatyta, kad kokliai nebuvo panaudoti, neturėjo degimo ar kitokių panaudos žymių. Taip pat surasta gausi 80 monetų kolekcija. Tarp radinių išsiskyrė Prūsijos, Frydricho III šilingas kaldintas 1700 m. (6 pav.), XVI–XVII a. datuojami keramikos radiniai: visiškai išlikęs puodas su piltuvėliu, kojelėmis, auselėmis laikyti ir išlikusio dangčio fragmentėliu (7 pav.). Taip pat ir visiškai išlikęs dubuo (8 pav.) bei molinis butelis, nuskilusiu kakleliu (9 pav.).

Zooarcheologinių tyrimų, kuriuos atliko dr. G. Piličiauskienė, metu ištirti 3293 ragai, kaulai, dantys ir jų fragmentai, kurie svėrė 95 kg. Fragmentai įvairaus stambumo, didžioji jų dalis buvo su kapojimo ar pjaustymo žymėmis. Vis dėlto analizuota medžiaga išlikusi prastokai – didžiosios dalies kaulų paviršius erodavęs. Didžiausią dalį sudarė galvijų (89,5 %), avių ir ožkų (8,7 %), mažiausią – kiaulių (1,6 %) ir arklių (0,3 %) skeleto liekanos. Aptiktos tiek žemiausios (pėdų arba plaštakų kaulai), tiek vidutinės ir aukščiausios vertės (stipinkaulių, blauzdikaulių, slankstelių, šlaunikaulių, petikaulių, šonkaulių ir kita) liekanos, dauguma kaulų buvo su įprastomis skerdienos dorojimo, mėsos ruošimo ir valgymo žymėmis. Tokio pobūdžio faunos liekanos interpretuojamos kaip virtuvės ar stalo atliekos. Tačiau palyginti nemažai galvijų žemiausios vertės skeleto liekanų rodo, jog bent šie gyvuliai tyrimų aplinkoje buvo ir skerdžiami. Vis dėlto tirta medžiaga nėra tipiška naujųjų laikų miestams ar miesteliams, kur gerokai gausiau aptinkama smulkių kanopinių gyvulių – kiaulių ir avių bei ožkų liekanų. Tirtoje kolekcijoje identifikuota labai nedaug kiaulių kaulų, o išskirtinė galvijų liekanų anatominė sudėtis gali būti susijusi su žydų bendruomenės mitybos ypatumais ir liudyti jos

5 pav. Beveik visiškai išlikę 7 puodyniniai kokliai koncentruotai slūgsojo dviem eilėmis perkasoje 23 aptiktoje duobėje 47. K. Ivinskio nuotr.

Fig. 5. A cluster of 7 nearly perfectly preserved pot-shaped stove tiles, arranged in two rows in pit 47 in trench 23.

6 pav. Prūsijos Frydricho III 1700 m. šilingas. R. Sprindžio nuotr.

Fig. 6. A shilling of Friedrich Wilhelm III of Prussia, minted in 1700.

7 pav. Visiškai išlikęs puodas su piltuvėliu, kojelėmis, auselėmis laikyti ir išlikusio dangčio fragmentėliu. K. Ivinskio nuotr.

Fig. 7. A fully preserved pot with a pouring spout, legs, handles, and a partial lid.

8 pav. Visiškai išlikęs dubuo. O. Talmonto nuotr.

Fig. 8. A fully preserved bowl.

9 pav. Molinis butelis, kurio nuskilęs tik kaklelis. R. Sprindžio nuotr.

Fig. 9. A ceramic bottle with a broken neck.

0 5 cm

atstovus XVII–XVIII a. gyvenus Turgaus aikštės aplinkoje.

Tyrimų metu taip pat aptikta 12 architektūrinių struktūrų, datuojamų XVI–XX a. Architektūrinių objektų tyrimą atliko VšĮ Architektūros tyrimų centras. 9 struktūros buvo medinės: dėžės liekana sudėta iš lentų, pavieniai rąstai, medinių kuolų fragmentai, medinio tilto liekanos, medgrindos, sudėtos iš žabų, ir medinio pastato liekanos. Likusios 3 struktūros buvo akmeninės: dvejų akmeninių pamatų liekanos ir akmenų grindinio fragmentai.

Prie išsiskiriančių ir miestui svarbių architektūrinių konstrukcijų priskiriamos 4x3 m dydžio, 12 m^2 ploto pastato liekanos (10 pav.), aptiktos tyrimų R dalyje, perkasose 23, 24, 44. Išlikę buvo tik rąstinio pastato pamatų fragmentai – vienas du vainikai. Atsižvelgiant į archeologinių tyrimų ir istorinius duomenis, manoma, kad aptariamo pastato statyba vyk-

10 pav. Perkasose 23, 24, 44 aptiktos XVI a. vidurio–XVII a. pradžios medinio sudegusio pastato liekanos. K. Ivinskio nuotr.

Fig. 10. The charred remnants of a building dating to the mid-16th–17th century, at the intersection of trenches 23, 24, and 44.

dyta XVI a. II pusėje (11 pav.). Šio amžiaus pirmojoje pusėje, 1536 m., funduojant LDK valdovui ir Lenkijos karaliui Žygimantui Senajam, buvo pastatyta pirmoji medinė Telšių bažnyčia ir parapinė mokykla (apie 160–180 m į R nuo aptikto pastato). Galbūt medinis pastatas statytas tuo pačiu metu arba, tikėtina, vėliau, urbanizuojant Vilniaus kalvos aplinką. Šio pastato griūties – degimo metu susiformavusiame grunte radus suanglėjusio augalo sėklą buvo atliktas radioaktyviosios anglies tyrimas. Atlikus datavimą, gauta 1520–1800 m. data (256±29) (FTMC–FX94–1). 1655 m. miestas smarkiai nukentėjo, kai į Žemaitiją įsiveržusi švedų kariuomenė siaubė kraštą. Buvo sudeginta didžioji dalis karališkojo dvaro komplekso pastatų. Aptikto pastato liekanos rodo, kad pastatas degė iš vidaus. Tarp jame rastų gausybės keraminių radinių aptikta deformuota muškietos kulka. Manoma, kad miestą siaubiant švedams degė ir šis pastatas. Gauta ^{14}C data koreliuoja su pateiktais istoriniais duomenimis. Manoma, jog tai vienas pirmųjų turgaus aikštės pastatų,

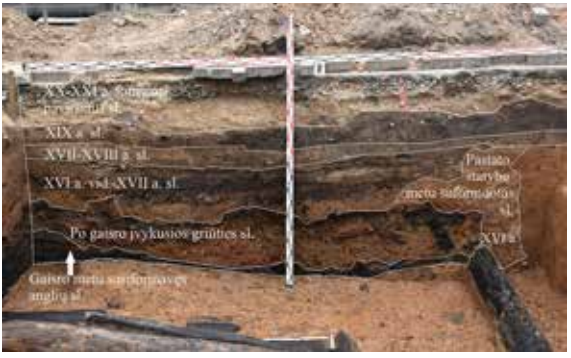

11 pav. Detaliųjų tyrimų metu tirto XVI–XVII a. pastato vietoje esanti sluoksnių stratigrafija. K. Ivinskio nuotr.

Fig. 11. The stratigraphy recorded during the detailed excavations at the site of the 16th- to 17th-century building.

12 pav. Perkasose 36–39 rasto tilto liekanos iš P. K. Ivinskio nuotr.

Fig. 12. The remnants of a bridge in trenches 36–39, viewed from the S.

13 pav. Po tiltu visu jo ilgiu išlikusi buvusios vandens tėkmės vaga, atidengta išardžius tilto konstrukciją. J. Sadausko nuotr.

Fig. 13. The former riverbed, exposed along the entire length of the dismantled bridge structure.

kuriame galbūt buvo gaminama ar sandėliuojama buitinė arba statybinė keramika. Šią hipotezę patvirtina ypač daug (1800 vienetų) rastų nenaudotų puodyninių koklių fragmentų.

Kita išskirtinė architektūrinė struktūra – XVIII a. viduriu datuojamas medinis tiltas, kurio liekanų aptikta centrinėje (perkasos 36, 39) tyrimų dalyje (12 pav.). Aptikto tilto ilgis siekė 10,4 m, plotis – 1,8–2 m. Tiltas surėstas iš nužievintų rąstų ir plačių lentų. Konstrukcinės dalys supuvusios ir išlikusios itin prastai. Centrinėje dalyje, kur, manoma, tekėjo vanduo – medinės konstrukcijos įdubusios. Nustatyta, jog tilto konstrukciją sudariusi mediena buvo apdegusi. Galbūt tai 1780 m. birželio 14 d. ir 18 d. vykusių, miestui itin skausmingų gaisrų padariniai. Po tiltu visu jo ilgiu išlikusi buvusios vandens tėkmės vaga, kuri atidengta išardžius tilto konstrukciją (13 pav.). Panašu, kad ši vaga buvo suformuota dirbtiniu būdu. Upelis tekėjo iš Š į P. Todėl šią struktūrą galima sieti su pralaida arba pravaža, nes skersai upelio R–V kryptimi driekėsi kelio zona. Panašu, kad upelio vaga tekėjo maždaug tarp dabartinių Turgaus aikštės 14 ir 16 pastatų link arba į Masčio ežerą.

2022 m. Telšių centre detaliai ištirtas 1449 m^2 dydžio plotas (2 pav.) piešia aiškesnį miesto urbanizacijos vaizdą nuo XVI iki XX a. Tyrimų metu lokalizuotas ir detaliai ištirtas 0,05–1 m storio XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis, aptiktas nuo 0,3–1,5 m gylio. Tarp 12 skirtingų architektūrinių struktūrų rastas, manoma, vienas pirmųjų, XVI a. vidurio–XVII a. pradžia datuojamų Turgaus aikštės medinių pastatų (12 m^2) (3, 10 pav.) ir apdegęs XVIII a. vidurio medinis tiltas (13 pav.). Inicijuoti ir atlikti papildomi moksliniai tyrimai – zooarcheologiniai, architektūriniai, makrobotaniniai, ^{14}C datavimas. Makrobotaninių tyrimų metu ištirta 2771 suanglėjusių ir nesuanglėjusių augalų makroliekana. Atrastos, spėjama, iki šiol pirmosios Lietuvoje vienametės paprikos (*Capsicum annuum*) makroliekanos (5 pav.). Surinkti radiniai papildė ŽMA fondus (5–9 pav.).

Excavations at Turgaus Square in 2022

In 2022, the reconstruction of the existing pavement and underground utility networks was carried out in the historical part of Telšiai (Western Lithuania; Fig. 1), on Turgaus Square and the adjacent sections of Birutės Street, Iždinės Street, Kęstučio Street, and Sinagogos Street. Forty-four trenches of different sizes were excavated within the project area, covering 1,449 m^2 (Fig. 2). The most intensive layer, dating to the 17th–18th centuries and measuring 50–80 cm in thickness, was recorded at the intersection of the carriageway of Turgaus Square and Sinagogos Street, along with the remnants of a building from the 16th–17th centuries (Figs. 3, 10, 11) and a wooden bridge from the mid-18th century (Fig. 12), the former riverbed (Fig. 13), and 101 pits. A total of 64 macrobotanical samples were obtained for analysis from the fills of those pits, yielding, among

other things, a macrofossil of a red pepper (Capsicum annuum; Fig. 4) dating back to the 16th–18th centuries. In total, the excavations yielded 4,403 individual finds, including over 1,000 fragments of pot-shaped stove tiles (Fig. 5), a wide range of pottery (Figs. 7–9), and 80 coins (Fig. 6).

TRAKAI

Mindaugas Mačiulis

Ežero gatvė 8

2023 m. balandžio mėnesį atidalyto 544 m² dydžio sklypo Ežero g. 8 dalyje, Trakuose, atlikti žvalgomieji tyrimai. Jų metu ištirti 3 2x1 m dydžio šurfai, iš viso – 6 m² dydžio plotas.

Sklypo Š dalyje 2021 m. vykdyti žvalgomieji tyrimai (M. Mačiulis) (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 616). Anuomet čia iki 60 cm fiksuotas XX a. viduryje–II pusėje perkastas priesmėlio sluoksnis su pavieniais archeologiniais radiniais. Archeologiniai sluoksniai iš dalies nuniveliuoti arba perkasti čia įrengiant pastatų pamatus ir komunikacijas (1 pav.).

2023 m. tyrimų metu šurfuose rasti 0,8–2,4 m storio kultūriniai sluoksniai, datuojami XVI–XX a. II puse. Šurfuose po velėnos ir šurfe 3 po ja esančiu 30–55 cm storio XX a. vidurio–II pusės piltinio žvyro ir priesmėlio (dabartinės Trakų gatvės važiuojamosios dalies kelio sankasos) sluoksniais rastas 0,6–1,2 m storio žvyringo priesmėlio XVI–XX a. kultūrinis sluoksnis, storėjantis link dabartinės sklypo ŠR dalies, kur siekia iki 1,2 m storį. Sklypo V dalyje sluoksnis plonesnis, jo storis siekia iki 60 cm. Viršutinė iki 30–40 cm storio šio sluoksnio dalis permaišyta ir sutankinta XX a. viduryje–XX a.

1 pav. Tyrimų vietų situacijos planas: 1 – sklypo riba; 2 – 2021 m. šurfų vietos; 3 – 2023 m. tyrimų vietos. M. Mačiulio brėž.

Fig. 1. Area plan: 1 – plot boundary; 2 – 2021 test pits; 3 – 2023 test pits.

II pusėje, joje gausiai rasta šio laikmečio buitinių atliekų: stogų dangos šiferio atplaišų, butelių stiklo, gamyklinių vinių, skardos, baltos masės porceliano indų fragmentų ir panašiai. Kartu su šiais radiniais rasta ir XVII–XIX a. glazūruotų keramikos indų fragmentų, XVI–XVII a. neglazūruotų keramikos indų fragmentų, zooarcheologinės medžiagos. 0,5–1 m gylyje (likusioje 30–50 cm storio sluoksnio dalyje) rasta tik XVI–XVIII a. būdingų archeologinių radinių: XV (?)–XVI a. neglazūruotos keramikos indų, puoštų bangelės ornamentu, fragmentų, XVI–XVIII a. neglazūruotų ir glazūruotų keraminių indų fragmentų, pavienių XVI a. pabaigai–XVII a. I pusei būdingų frontalinių-plokštinių koklių fragmentų (2 pav.) ir daug smulkios zooarcheologinės medžiagos.

Ankstyviausias 40–60 cm storio drėgno smėlio ir priesmėlio sluoksnis datuojamas XVI a. (?), jis rastas sklypo ŠR dalyje, tirtame šurfe 3, apie 2 m gylyje nuo dabartinio pavir-